

Merel Donia & Anne Sluijs

*‘Ik probeer in taal zo eerlijk mogelijk te zijn’**Interview met Jaap Robben*

Foto: Charlie de Keersmaecker.

Kort voordat dit interview mei 2018 werd gehouden, maakte Jaap Robben bekend dat zijn debuutroman *Birk* (2014) in de Verenigde Staten en Canada zou verschijnen. Het is het zoveelste succes voor deze roman, die werd bekroond met de Nederlandse Boekhandelprijs, de ANV Debutantenprijs en de Dioraphte Literatuur Publieksprijs. Ook verscheen *Birk* als luisterboek en zal het verfilmd worden. Het mocht dan zijn eerste roman zijn voor volwassenen, op het gebied van jeugdliteratuur en poëzie had Robben al een veelzijdig oeuvre opgebouwd: hij publiceerde vijf poëziebundels, waaronder *Zullen we een bos beginnen?* (2008) en *Als iemand ooit mijn botjes vindt* (2012), jeugdroman *De zuurtjes* (2010), prentenboek *Josephina* (2012) en meer recentelijk de *Suzie Ruzie*-reeks (2016) en *Plasman* (2017). In september 2018 verscheen zijn tweede roman *Zomervacht*. We spraken hem over zijn schrijverschap, de thematiek in zijn werk en probeerden zijn mening te ontfutselen (*‘Ik ben gewoon niet zo goed met meningen...’*) over ecocriticism, ontleding en het nut van de literatuurwetenschap.

Poëzie, jeugdboeken, romans: je hebt veel geschreven. Hoe ben je in het boekenvak terecht gekomen?

Uit mezelf, eigenlijk. Ik schreef altijd al gedichten en verhalen op de middelbare school, maar ik had nooit het idee dat schrijven een beroep kon zijn. Een beroep is iets wat je niet leuk vindt, dacht ik. Het is iets wat moet. Ik bleef echter maar schrijven, ook toen ik milieukunde studeerde en de theaterschool ging doen. Omdat schrijven bleef wat ik het liefste deed, besloot ik een bundel te gaan maken. Ik had helemaal niet door hoe dat moest en viel totaal niet op bij uitgeverijen, dus dacht ik: 'Ik ga het zelf maar doen!' Dat was nog net voor het hele *self publishing*-gebeuren. Zo gezegd, zo gedaan. Ik had een uitgeverij verzonnen: uitgeverij Steunzool. Dan dachten mensen dat het wat was, maar het was helemaal niks: ik was het gewoon zelf. Ik liet zeshonderd boekjes drukken en die verkocht ik, en toen liet ik weer zeshonderd boekjes drukken en die verkocht ik ook weer. Toen werd het tijd om tegen een uitgeverij te zeggen: 'Ik heb er inmiddels zo'n duizend verkocht, vinden jullie mijn werk nu misschien beter?' Zo kwam ik bij De Geus uit.

Pas toen meer mensen geïnteresseerd raakten in mijn werk begon ik het idee te ontwikkelen dat ik wellicht 'een schrijver' was, maar zo heb ik mezelf heel lang niet durven noemen. Ik dacht dat dat iets was wat je bij koninklijke gratie moest krijgen. ('Vanaf heden bent u dichter!') Er zat voor mij een soort kwaliteit vast aan die term, alsof jezelf schrijver noemen betekent dat je het ook echt goed vindt wat je doet. En in het begin was ik daar niet zo van overtuigd.

Ik was vanochtend bij een dichtersfestival in Haarlem met honderd amateurdichters die iets gingen voorlezen. Ook hele slechte gedichten. Heel erg slechte gedichten. Toch noemen ze zichzelf dan heel overtuigd 'dichter'. Ze zeiden: 'We zijn hier met allemaal dichters bij elkaar.' Ik ben daar een beetje allergisch voor. Misschien is het een soort bescheidenheid, maar het blijft toch ongemakkelijk om jezelf zo te noemen.

Hoe je jezelf ook noemt, feit is dat je een hele hoop boeken hebt geschreven. Hoewel de thema's en genres uiteenlopen, viel het ons op dat je werk vaak draait om vergeten en herinneren. Zo gaat het in kinderboek *Josephina* over een oma die steeds meer dingen vergeet. ('Als ze haar ogen dicht doet, spelen er kinderen in haar hoofd. Ze doen verstoppertje. Oma wil ze zoeken en hun namen roepen, maar ze weet niet wie er allemaal meedoet.') Ook in de roman *Birk* is het een belangrijk thema. Is dit iets waar je je persoonlijk veel mee bezighoudt? En is schrijven misschien een manier om ervoor te zorgen dat je zelf niet vergeten wordt?

Ik hoop dat ik een keer vergeten word! Ik hoop dat er na mij mensen zijn die wat interessanter te melden hebben. In die zin is vergeten gezond. Het prettige van een boek is wel, in tegenstelling tot een toneelvoorstelling waar je bij kunt zijn of niet, dat het uitzaait – en hoe meer je er verkoopt, hoe meer het verspreidt. Je doet een boek toch niet zomaar weg. Iemand erft het of het komt in de kringloopwinkel terecht. De wereld komt er niet zo makkelijk meer vanaf. Het is eigenlijk een soort fijn plastic: het

dobbert nog lang rond. In die zin leef je als schrijver dan ook voort als je er niet meer bent. Dat is niet mijn drijfveer, maar toch een fijne gedachte misschien. Dat literatuur buiten jezelf leeft, dat is er wel spannend aan.

Met dat vergeten was ik al wel lang bezig, maar dat is langzaam weggeëbd. Ook door erover te schrijven. Voor mij is schrijven ook wel een bepaalde thematiek aanboren, daaromheen cirkelen en daarbij vinden waarom het me zo fascineert. In het moment zelf weet ik dat vaak niet, maar als ik er dan over geschreven heb, denk ik: ‘Oh, hier was ik dus mee bezig!’ Nu jullie iets opmerken over vergeten en herinneren, besef ik dat dat klopt.

Dat besef komt meestal pas later. Ik ben nu een nieuwe roman aan het schrijven en die moet begin september af zijn. Ik ben er al tweeënhalf jaar mee bezig en nu pas begin ik me te realiseren waar het echt over gaat. Het plot, het verhaal, de personages, de thematiek... Hoe het nu echt in elkaar steekt, blijft toch moeilijk om in te zien. Dat vind je ook pas als je hoort wat anderen erin vinden.

In het geval van boeken die je schrijft voor kinderen lijkt het ons interessant om te horen wat zij eruit halen, zeker omdat je niet altijd over makkelijke thema's schrijft. In *Josephina* gaat het bijvoorbeeld over iemand die dement wordt en zal sterven en in *De zuurtjes* gaat het over rouw en herinneringen aan een overledene. Je laat op die manier misschien wel zien aan kinderen hoe je om kunt gaan met de dood. Zie je dat als een vorm van opvoeden of onderwijzen, en is dat volgens jou een taak van de schrijver?

Volgens mij heeft de schrijver niet echt een taak. Als je boeken schrijft, bestaat de kans dat niemand ze leest. Ik schrijf dus helemaal voor mezelf. Natuurlijk schrijf ik het wel zo duidelijk mogelijk op, zodat die ene persoon die het zou willen lezen het wel snapt, maar uiteindelijk schrijf ik het omdat ik het wil schrijven. En tijdens het schrijven is die lezer er ook niet, die komt pas als het boek af is en dan ben ik er al lang niet meer bij. Het opvoeden is reageren op iets, dat is ergens bij zijn. Als ik mijn zoontje opvoed – en opvoeden is een heel actieve bezigheid – dan ben ik bezig met het afwegen van zaken. Als hij gilt dan denk ik soms: ‘Ja, hij mag ook best wel een keertje gillen, hij hoeft niet de hele tijd stil te zijn.’ Het blijft dus altijd wikken en wegen en dat is per persoon ook anders: ik voed niet andermans kind op. En een boek kan in die zin helemaal niet opvoeden omdat je niet weet waarop je anticipeert. Ik vind het bovendien interessant dat boeken niet eenduidig zijn. Iemand haalt er altijd zelf wat uit, en dat zijn vaak de meest merkwaardige dingen.

Is er dan geen verschil in verantwoordelijkheid van de schrijver als het gaat om jeugdliteratuur of om literatuur voor volwassenen? Door kinderen wordt iets wellicht toch eerder klakkeloos aangenomen als de waarheid.

Ik denk dat kinderen juist niet zoveel aannemen als waarheid. Voor ons volwassenen is fantasie iets afgebakends. Als je fantaseert dan kun je dat vaak goed scheiden van de werkelijkheid, maar bij kinderen lopen fantasie en werkelijkheid nog helemaal door

elkaar. Zij kunnen dat juist niet altijd goed scheiden en dat werkt met lezen ook zo. Het is een fantasie die heel werkelijk wordt, zodat een kind zich er vaak juist moralistisch toe verhoudt. Dus als je iets niet zo braafs schrijft, bijvoorbeeld *Suzie Ruzie en het schaatje* – ze knipt in mensen – dan zeggen kinderen altijd: ‘Nee! Dat mag niet!’ Kinderen hebben veel sterkere morele grenzen. Daarom ben ik eigenlijk niet zo bezig hen op te voeden of te voorspellen hoe letterlijk ze iets zullen nemen. Kinderen maken hun eigen interpretatie. Ze zijn in die zin net mensen.

Voor mij zit mijn taak als schrijver er meer in zo eerlijk mogelijk te zijn en dat kan alleen maar door juist geen rekening te houden met de interpretatie van de lezer. Als ik namelijk zo eerlijk mogelijk wil schrijven over hoe een moeder in *Birk* haar zoon benadert, waarin nu precies die fysieke spanning zit en waarom dat lijfelijke nu zo ongemakkelijk is, zo gênant, dan kan ik niet denken aan de mensen die dat lezen. Als ik dat wel doe, aan mijn ouders, de burens van mijn ouders, dan kan ik het al niet meer schrijven. Dan denk ik: ‘Ja, laat die tepel dan maar weg. Laat die vergelijking over een vagina er ook maar uit, dat leest mijn moeder ook.’ Maar ik wil het zo eerlijk mogelijk opschrijven, en dan ziet het er nu eenmaal zo uit. Ja, het is volgens mij mijn taak om mijn gevoel zo eerlijk mogelijk te fileren en zo veel mogelijk te ontdoen van bedoeling, of van effect.

Ik ben daarom ook niet zo met de leeftijd van de lezer bezig. Als ik voor kinderen schrijf dan ben ik me er natuurlijk wel van bewust dat ik die taal nog verder moet afpellen en ontdoen van opsmuk om het zo helder mogelijk te maken, maar als ik het inlever bij de uitgeverij dan vertel ik niet voor welke leeftijd het is. Als een kind een woord niet snapt dan vraagt hij het echt wel. Andersom lees ik ook kinderboeken aan volwassenen voor.

Dingen die echt alleen maar voor kinderen bedoeld zijn, zijn trouwens echt verschrikkelijk. Neem *Dikkie Dik*, daar kom ik echt niet doorheen. Het zijn de meest langdradige boeken die er zijn, want er gebeurt helemaal niets in. Dat vind ik nog saaier dan *Het verdriet van België*, omdat het mij als volwassene niet serieus neemt.

*‘Dingen die echt alleen
maar voor kinderen
bedoeld zijn, zijn
verschrikkelijk. Neem
Dikkie Dik, daar kom ik
echt niet doorheen. Ik vind
het nog saaier dan Het
verdriet van België.’*

Hoe probeer je zelf als schrijver de lezer serieus te nemen?

Door ook in taal zo eerlijk mogelijk te zijn. Het is heel verleidelijk om iets op te schrijven wat heel bombastisch klinkt, maar dan voel ik zelf al dat ik twijfel of het klopt. Ik was eergisteren in een roman bezig en toen had ik zo’n zin waarvan ik dacht: ‘Deze vergelijking klopt niet helemaal, maar hij klinkt wel mooi. Het lijkt wel literatuur!’ Ik voelde aan alles dat er wat rammelde, alsof er één kant niet afgedicht was. Ik dacht: ‘Wat staat daar nou eigenlijk?’ Dan is het alleen maar een literaire bedoeling. Terwijl ik, als een boek of een gedicht af is, me nergens wil kunnen verschuilen. Daar zit hem

die eerlijkheid in. Een verhaal moet kloppen. Bij een vergelijking moet je denken: 'Ja, dat is de best mogelijke beschrijving van dat gevoel. Het is een goede ondersteuning van het verhaal.' Ik probeer verder altijd zelf zo hard mogelijk te rammelen aan een verhaal totdat wat er staat toch overeind blijft en geen opzettelijke betekenis heeft. Je kunt wel iets ontroerends schrijven, zoals 'die en die ging dood, en die zei nog iets.' En dat lees je dat en dan denk je: 'God, wat zielig nou.' Maar het is interessanter als het iets anders oproept dan de actieve gebeurtenis. Doodgaan is altijd zielig en verdrietig, maar dat je daar net nog iets aan toe weet te voegen wat het teder of onhandig maakt zonder dat je dat er heel expliciet bij schrijft. Zulke dingen zijn in de werkelijkheid vaak ook het meest interessant. *Birk* is vaak door psychologen aangeraden aan mensen die het gevoel hadden dat ze iets hadden meegemaakt, maar dat niet heel goed konden duiden. Dan moesten ze dat boek lezen en daarna aangeven: is er nou iets gebeurd tussen deze moeder en zoon, of eigenlijk niet? En vanuit welk perspectief gebeurde er wel wat? Dat idee dat je niet precies weet wat er nou gebeurt, dat gevoel dat eronder zit, is fascinerend.

En nu ben je dus bezig met rammelen aan je nieuwe roman, *Zomervacht*. Op de voorkant daarvan staat een foto van een dode bij. Wij moesten al snel denken aan de uitstervende bijenpopulatie. Er zijn de laatste tijd veel boeken verschenen waarin kritiek geleverd wordt op de menselijke omgang met de natuur, denk aan debutanten als Rinske Hillen met *Houtrot* en Lieke Marsman met *Het tegenovergestelde van de mens*. Wordt dit ook een boek in de traditie van het zogenaamde *ecocriticism*, of heeft het daar niets mee te maken?

Ik ben wel heel erg met dat probleem bezig, maar niet in mijn nieuwe boek zelf. Ik woon heel landelijk met veel bijen om me heen, maar er zijn ook overal boeren die gore dingen over het land sproeien. Ik kan me er heel druk om maken, maar het zit niet in het boek. Die bij op de voorkant speelt wel een rol in het verhaal, maar hij staat meer symbool voor de personages. Ze hebben allemaal iets dreigends, en je weet niet wie er gaat steken.

Dus nee, geen *ecocriticism*. Ik ben ook gewoon niet zo goed met meningen. Ik kan er wel over nadenken, maar een mening is lastig om te vormen. Ik zou ook geen column kunnen schrijven: ik snap altijd alle twee de kanten wel van dingen en dat is natuurlijk een hele saaie mening. Ik heb ook zelden een mening die nog niemand heeft. Als je je wilt mengen in het publieke debat dan moet je toch met een mening komen die daar wat aan toevoegt. Mijn mening is slechts dat het heel vervelend is en heel goor dat er allemaal dingen over akkers worden gesproeid waardoor bijen uitsterven, maar ja, daar kom je niet echt verder mee.

Toch zijn wij wel in je mening geïnteresseerd, anders zouden we je niet interviewen! We vroegen ons bijvoorbeeld af hoe jij als kinderboekenauteur denkt over het vermeende probleem van de 'ontlezing' onder jongeren.

Ik denk dat we niet teveel moeten vasthouden aan de vorm waarin een verhaal zit.

Iedereen wil dat er meer boeken verkocht worden, want dat is beter, want boeken moeten we lezen. Maar het gaat in principe niet echt om dat boek, maar om het verhaal dat je vertelt. Ik denk zelf dat als je leest, je veel meer voor je ziet dan in een film. Het duurt ook wat langer en het is meer iets ‘allenigs’. Nu heeft het boek concurrentie van Netflix: je kunt series achter elkaar kijken en heel veel wordt voor je ingevuld. Maar daar kun je ook een verhaal uithalen! Ik denk dat het niet uitmaakt hoe je dat verhaal vertelt. Je moet er maar op vertrouwen dat literatuur met elke vorm uit de voeten kan. Of je dat nu met een app doet, zoals *Puzzling Poetry* waar ik aan meedeed, of met wat anders. Het hoeft toch niet altijd in een bundel te staan? Het is ook leuk als poëzie op andere manieren of in verrassende vormen tot je komt. Dus ik maak me er niet druk om. Mensen zullen op zoek blijven gaan naar verhalen. En iemand die niet wil lezen, die hoeft toch niet per se te lezen? Doe dat lekker als je daar zin in hebt.

Het verhaal van Birk wordt ook in een ander medium gehesen, namelijk in een film. Best spannend, misschien. Kun je daar al wat over vertellen?

Het zal nog wel twee of drie jaar duren voor de film af is, maar het is inderdaad spannend. Het verhaal wordt in zo'n script samengebond tot een veel kleiner stuk – een script is twintig pagina's en een boek tweehonderd – en ik vind het bijzonder om te zien wat de scriptschrijver eruit zal halen.

Er zal veel uit het verhaal verdwijnen. In een boek kun je makkelijker rare sprongen maken. Werkelijkheid en onwerkelijkheid kunnen makkelijker in elkaar overlopen. Daarnaast beleef je een boek anders. Ik word op een heel andere manier beïnvloed als ik hier op het terras een stukje in een boek lees, dan wanneer ik dat dadelijk in de trein doe. Dan is er nog een verschil wanneer je het boek in één keer leest. De omgeving beïnvloedt het kijken van een film toch veel minder. Als ik op vakantie een boek lees, dan kan ik me later vaak nog heel goed herinneren waar ik was toen ik het las. In dat opzicht vind ik een boek een mooiere vorm, maar een film is gewoon heel leuk en spannend. Ik ben dus vooral heel benieuwd.

Wat vind je er eigenlijk van dat wij ons zo bezighouden met analyses van boeken? We zouden jouw boeken – en later wellicht de film – bijvoorbeeld kunnen bestuderen in een cursus. Terwijl jij juist weinig lijkt te moeten hebben van ‘literaire bedoelingen’.

Nou, ik wil wel literatuur schrijven, maar niet alsof ik het speel. Ik kan me altijd heel moeilijk voorstellen dat er mensen zijn die alles willen fileren, maar ik vind het heel leuk dat ze het doen. Ik maak een boek zelf als kunstwerk, niet als scriptie. Ik heb geen voetnoten, het is allemaal intuïtief. Jullie zeiden dat het vergeten vaak terugkomt in mijn werk, en dan denk ik: ‘Vergeten? Oh ja, inderdaad!’ Daar ben ik me niet bewust van. Maar dat geldt bijvoorbeeld ook voor andere aspecten. Je kunt kijken naar de moeder in *De zuurtjes*, een hele nare moeder. In *Birk*: ook zo één. Goh, waarom schrijf ik eigenlijk altijd over van die nare moeders? Dat zijn niet dingen die ik van tevoren bedenk, maar als ik het vanaf de andere kant afspeel dan kan ik er best veel vinden.

Er is eens iemand van de Universiteit van Tilburg geweest die al mijn gedichten heeft geanalyseerd. Op ruimte, tijd, familieleden, alles. Toen had hij het ook nog allemaal op volgorde gezet van wanneer ik het geschreven had, en toen ontdekte hij dat mijn oma's in het begin – toen ik nog jong was – heel betrokken waren, maar dat in mijn laatste werk de oma's altijd dementeerden en doodgingen. Maar het is helemaal niet zo dat mijn oma dementeert of zoiets. Er zit blijkbaar een soort lijn in dat de oma's in mijn boeken ouder worden. Dat is wel heel grappig om te lezen en dat maakt je bewust van iets wat je heel onbewust doet. Of het nou nuttig is, weet ik niet. Waarmee ik niet wil zeggen dat literatuuronderzoek geen zin heeft, maar het is volgens mij vooral nuttig als je het in een breder perspectief kunt plaatsen. Hebben jullie wel eens twijfels over de waarde van wat je doet?

‘Goh, waarom schrijf ik eigenlijk altijd over van die nare moeders?’

Vanaf dit moment draait Jaap Robben de rollen om: hij vraagt ons hoe het is om jezelf ‘student’ te noemen, over onze onderzoeksinteresses, of wij zelf vergeten willen worden. Niet alleen de lezer wordt serieus genomen, ook de interviewers. En dus bestelden we nog een drankje en gaven we antwoord – zo eerlijk mogelijk.